

מוזיאון בית השומר – ערכת הדרכה למוזיאון השל"ח

שעות פעילות: בימים א'-ה' 00:00-16:00, בימי ו' לקבוצות בתיאום מראש.

טלפון: 04-6941565, פקס: 04-6951505.

כתובתנו: קיבוץ כפר גלעדי 12210000

דוא"ל: hashomer_museum@mod.gov.il

לכל שאלה ניתן לפנות לצוות המוזיאון: זהר מונסונגו, אפרת סלע ובת ארז יוגב.

מוזיאון בית "השומר" - הצעת סיור לביקורי תלמידים באתרי מורשת.

מוזיאון בית "השומר" בקיבוץ כפר גלעדי, מספר את סיפורו של ארגון השמירה העברי הראשון בארץ ישראל, עוד לפני הקמת המדינה. ארגון שהיווה בסיס איתן לארגונים הצבאיים שיבואו אחריו: ההגנה, הפלמ"ח וצה"ל. תחילתו של ארגון זה בשנת 1907, כאשר חבריו מגדירים לעצמם שלוש מטרות עיקריות: **עבודה עברית, שמירה עברית והתיישבות עברית**. חברי הארגון פורצי דרך בחזונום ובשליחות שהם מציבים לעצמם, ויוצרים דגם של חברה חדשה בארץ ישראל. אנשי השומר נמנו בחלוצי העלייה השנייה, שהתעקשו ללמוד את מיומנות האחיזה בנשק, את מלאכת החקלאות ועבודת השדה, ההגנה על המושבות הראשונות, ומאוחר יותר גם על ישובים נוספים. אנשים צעירים אלו, היו נחשבים להגשים את מטרותיהם, אך לא ויתרו על מוסריות וצלם אנוש: כאשר הם מנסחים את רשימת החוקים של הארגון, החוק הראשון-קודם כל היה אדם. כלומר, הפעלת שיקול דעת לפני שימוש בנשק חם. מאוחר יותר, מערכת החוקים והערכים שעל פיהם פעלו אנשי "השומר", הפכו לנחלתם של ארגוני השמירה שהוקמו אחר כך, ולא בכדי אמר בן גוריון: "אבות רבים יש לצה"ל, אבל רק סבא אחד, "השומר". אנשי "השומר" יצרו קשרי שכנות עם האוכלוסייה הערבית והבדואית שחיה במרחב הארץ ישראלי: הם למדו ערבית, לבשו בגדים בעלי חזות ערבית ואף נהגו על פי מנהגי האירוח הבדואי. כוונתם הייתה ללמוד את התרבות של שכניהם מתוך מטרה להכיר אותם וללמוד מהם. חברי "השומר" הכירו את הארץ לאורכה ולרחבה, השומרים נדדו ממקום למקום, על פי המשימות להן נדרשו. הדרכים הקשות, הריחוק מהמשפחה וההתקפות בנתיבים בהם דהרו, היוו אתגר משמעותי. בהמשך, הקימו אנשי "השומר" כפרי-קבע, והיו שותפים בהכשרת הקרקע לקיבוצים ויישובים רבים.

מוזיאון בית "השומר" מציע סיור, העוקב אחרי פרק חשוב בתולדות הציונות. פרק הטומן בחובו כמה תחומי עניין מגוונים, ומעלה שאלות וסוגיות הרלוונטיות, בחלקן, גם לימינו אנו. במוזיאון מוצגים סרטונים, תמונות, לוחות מידע, פסלי ברונזה של כלת פרס ישראל - בתיה לישנסקי, שחזור חדרם של מניה וישראל שוחט, תצפית פנורמית לעמק החולה, הגולן והרי נפתלי.

ארגון "השומר" - רשימת אירועים היסטוריים

1881- ראשית העלייה הראשונה.

12\1903- ראשית העלייה השנייה.

1907- הקמת ארגון "בר גיורא".

1907- השגת השמירה הראשונה.

1909- הקמת ארגון "השומר".

1909- נפילת השומר הראשון.

1909- הקמת לגיון העבודה.

1913- הקמת ארגון "הרועה".

1913- הקמת הישוב תל עדש (תל עדשים).

1914- תחילת מלחמת העולם הראשונה.

1915- גירוש מנהיגי ארגון "השומר" מהארץ.

1916- הקמת כפר "בר גיורא" (כפר גלעד).

1918- מות ישראל גלעדי.

1920- פירוק ארגון "השומר".

"הזהות הציונית שלי" - יום פעילות לכיתות ח'-ט' במוזיאון "בית השומר":

הפעילות בבית "השומר" מזמנת שילוב בין עבר, הווה ועתיד, בין כוחו של היחיד לשייכות החברתית שלו. נושאים רבים בהם עסקו אנשי "השומר" ובני תקופתם רלוונטיים גם לימינו אנו.

להלן הצעת הפעילות:

התלמידים יחולקו ל - 4 קבוצות. כל קבוצה תעבור בין תחנות הפעילות, כשבכל תחנה יעסקו התלמידים בנושא אחר הנקשר לחיי אנשי "השומר".

תחנת פעילות במוזיאון: במוזיאון יעסקו התלמידים בנושאים המוצגים בתערוכת הקבע:

ההיסטוריה של אנשי הארץ ושל מקימי "השומר": התלמידים יקבלו אירועים אשר התרחשו בימי העליה הראשונה והשנייה. התלמידים יתבקשו למקם בעצמם את האירועים ההיסטוריים לפי סדר התרחשותם הכרונולוגי. בשלב שני יחדד המדריך, את הקשר בין אנשי העליה הראשונה והעליה השנייה.

נעלה את קשיי ההתיישבות באותה תקופה. (תלמידים שהיה להם קשה בטיול השנתי – יתפלאו לדעת שפעם לא היו מגבונים, ניידים ואפילו לא במבה - אלא היה קשה להכין לחם, לתקן נעליים ולכבס בגדים...). נברר מה היו יחסי אנשי "השומר" עם שכניהם, התושבים הערבים והבדואים באזור, התלמידים יחברו בעצמם חוקים ההכרחיים לדעתם, עבור ארגון שמירה יהודי חדש בארץ ישראל – ויאמתו אותם עם החוקים המקוריים של ארגון "השומר".

בסיכום הפעילות, נצפה בסרט המגולל את סיפורם של אנשי "השומר" סרט זה נערך על ידי בני משפחות "השומר" – בנים, נכדים ונינים, שמספרים על האווירה בה התחנכו והערכים אותם ספגו לאורך השנים.

תחנת פעילות בבית הקברות/ ביום חורפי - במוזיאון: התלמידים יעסקו וידונו בדילמות קיומיות וערכיות שאיתן התמודדו חברי "השומר", ושחלקן מתאימות גם לימינו אנו בארץ, בכלל, ובגליל בפרט.

במידה והתחנה נערכת במתחם בית הקברות - ישמעו התלמידים בתחילה רקע על בית הקברות עצמו.

לאחר מכן, יחולקו התלמידים לצוותי דיון של 4 תלמידים בכל צוות ויקבלו כרטיסיות. בכל כרטיסיה מופיע ספור המציג דילמה שעולה מחיי השומרים. על כל צוות תלמידים לקרוא את הספור הקצר, לחדד את הדילמה העולה ממנו, ולקשר בינה לבין דילמות עכשוויות. בהמשך, יתכנסו כל הצוותים למליאה, וכל צוות יציג את הדילמה שברשותו.

אפשריות לנושאים בבואנו לעסוק בדיוני הדילמה העולות מתוך הסיפורים המופיעים על גבי הכרטיסיות:

הנצחה וזכרון, נשים בארגון לוחם, שירות צבאי משמעותי, נטישת ישובים או כניעה, נקמת דם...

(נספחים: כרטיסיות ובהם סיפורים מחיי אנשי "השומר").

תחנת פעילות בסליק: התלמידים ישמעו ממנהלת האתר תורה שרייבר, על ביסוס הביטחון באזור, מתקופת "השומר" והלאה: הברחת הנשק, חפירת הסליק והסודיות שהתלוותה לכך, הברחת מעפילים ועוד. (יש לסכם עם תורה את הפרטים המדויקים).

תחנת פעילות רביעית: תחנה זו תעסוק בנושא של זהות וגיבוש הזהות, בנושא של מנהיגות וכוחו של היחיד. הכוונה להתמקד בדמויות מרכזיות בארגון "השומר", ומתוך עיון בתעודת הזהות שלהם ובפועלם למען המדינה שבדרך, לבחון את תעודת הזהות האישית שלי עצמי ואת כוונותיי לעתיד.

התלמידים ייחשפו לקורות חייהם המרתקות של מניה שוחט, ישראל גלעדי, אלכסנדר זייד, רחל ינאית בן-צבי, ולאחר שימלאו את תעודת הזהות שלהם – ייצרו לעצמם את כרטיס הביקור האישי שלהם, את תעודת הזהות הרצויה עבורם כאנשים שישפיעו בעתיד על החיים בקהילה/ בארץ.

דרך נוספת לעיסוק בדמויות אלו – קריאת עמודי המידע על אנשי "השומר", ומילוי תשבץ העוסק בכל אחת מהדמויות.

לסכום, צפייה בסרט באודיטוריום המוזיאון: צפייה בסרט על אנשי "השומר" והמסר שפועלם מעביר לנו עד היום הזה. בסרט מופיעים בני משפחות "השומר" – בנים, נכדים ונינים, שמספרים על האווירה בה התחנכו, והערכים אותם ספגו לאורך השנים. הסרט מעלה את הנושא של גיוס לצה"ל ותרומה משמעותית למדינה – ולכן, אחריו/ לפניו אפשר לערוך דיון בנושא זה.

מניה שוחט – כרטיס זהות (תלמידי חט"ב):

מניה נולדה ב-1879 ברוסיה. מניה היתה אישה נמוכת קומה, ממושקפת ובעלת חיוך טוב, שלבושה פשוט, צנוע ונקי. כולם פנו אליה והביטו אליה בהערצה. כבר בהיותה ברוסיה, הצטרפה לקבוצת מחתרת נגד השלטון שם, והיתה מבריחה נשק בדרכים מסוכנות. כשעלתה לארץ, בשנת 1904, רכבה על סוס במשך חודש, על מנת להכיר את פינות הארץ השונות.

מניה היתה זו שסידרה עבור חברי "השומר" את החווה החקלאית הראשונה עליה שמרו – סג'רה.

1. מניה מספרת: אסרו אותי בכלא התורכי ב-1914, כי חשבו שאני יודעת היכן נמצא כל הנשק של "השומר". המפקד התורכי דיבר איתי במשך שעות, ולבסוף אף התייחס לציונים בצורה מעליבה ביותר. כאן כבר לא יכולתי להתאפק ודרשתי שיפסיק לדבר כך כי אני בעצמי ציונית. כאשר נודע לחברי על ההתנגשות הזאת – כולם האשימו אותי - כי הזדהיתי כציונית. זה העליב אותי נורא – הם עוד חשבו שאפשר להחביא את הציונות בכיס?

2. בתקופה הקשה של כפר גלעדי היה מחסור בכל: המחסן היה ריק לחלוטין, בלי ירקות, בלי אורז, בלי תה, בלי שמן.... נשאר רק בצל, שצמח יפה באותה השנה. באותו יום חורף, לא יכולנו לבשל דבר. מתקרבת שעת הצהריים, עוד מעט יבואו האנשים מהשדה רעבים ועייפים – ומה ניתן להם לאכול? לפתע נכנס החבר לוקה וראה שאני מצוברחת. כשהסברתי לו את המצב בוא אמר לי: "מה האסון אם אין אוכלים כמה ימים? הרי אנחנו הדשן של הדור הבא!" הקשבתי לדבריו ופתאום הוקל לי. לוקה צודק – יש להסתכל אחרת על קשיי היומיום. אותה שעה הגיעו החברים מהשדה כשהם רטובים ועייפים. עמדתי והקבלתי פניהם בשמחה: "חבריה, אין מה לאכול. לא בישלנו דבר. יש רק לחם ובצל. אבל אל דאגה. לוקה טוען שאנחנו הדשן של הדור הבא!" השתררה דממה בחדר האוכל, אך הינה נוטל אחד החברים בצל מהשולחן, יוצא אל מרכז חדר האוכל, פותח במחול ופורץ בשירה: לוקה יבנה את הגליל, אל יבנה הגלילה" – וכולם הצטרפו אליו כשבצלים בידיהם, וחדר האוכל נתמלא בשירה וריקודים.

3. ליד ההתיישבות שלנו יש כפר ערבי ידידותי (שם הכפר: 'הונין' – כיום הישוב מרגליות). המוכתר היה מבקר קבוע בביתנו. יום אחד הגיע אלינו להתייעצות: ביתו בת ה-15 נכנסה להריון, ואינה מוכנה לגלות ממי. הוא כל כך מתבייש שפגעה בכבוד המשפחה. הסברנו לו על הפלה, והוא אמר שאין אף ערבי שיוכל לעשות ניתוח כזה. בינתיים התברר ממנה שהבחור שלה הוא ממשפחה ערבית עשירה, ואם הם יגלו על הארועים - יהרגו את שני הצעירים. לבסוף, איים הבחור הצעיר על אביו שאם לא יתנו לו להינשא לאהובתו – הוא ייברח. האיום פעל – ואבי הבחור איפשר את הנישואין. כך נמנעה שערוריה משפחתית, רצח וניתוח מיותר. במהלך השנים הבאות סייעו לנו המשפחות, והזהירו אותנו מפני סכנה ושודדים. כאשר נפטר אבי המשפחה – הגענו כמכובדים לטקס הלוויה. בצוואתו נכתב שהוא מפקיד את ראש הישוב שלנו, כמשגיח על המשפחה.

עם השנים, דאגה מניה שוחט גם להעלאת עולים חדשים דרך סוריה ולבנון, ואף עסקה בגיוסי כספים למטרות שונות.

נפטרה ב-1961, והובאה לקבורה בבית העלמין בקיבוץ כפר גלעדי.

תשבץ – מניה שוחט.

באיזו ארץ נולדה מניה? רוסיה

מניה שוחט נהגה להתלבש באופן... צנוע.

מה מניה הבריחה כאשר פעלה נגד השלטון ברוסיה? נשק.

באיזה גיל עזבה מניה את משפחתה ועלתה ארצה? עשרים וחמש.

מה שם החווה החקלאית הראשונה בה שמרו אנשי "השומר"? סגירה.

לפי סיפור מס' 1 – איזה שלטון הכניס את מניה לכלא? תורכים.

מניה לא הסכימה להתביא את העובדה שהיא..... ציונית.

לפי סיפור מס' 2 – מה היה המצרך היחיד לאכילה לרשותה של מניה? בצל.

מה שמו של החלוץ שעודד את מניה שוחט? לוקה.

החלוצים היו ה.... של הדורות הבאים. דשן.

לפי סיפור מס' 3 – איך נקרא הכפר הערבי שעל שרידיו נבנה מושב מרגליות? הונין.

מפני מה הזהירו אנשי הונין את אנשי "השומר"? שודדים.

היכן נקברה מניה שוחט? כפר גלעדי.

שאלה פתוחה: אילו ערכים מרכזיים הובילו את מניה שוחט בחייה?

ישראל גלעדי – כרטיס זהות (תלמידי חט"ב) :

1. ישראל נולד בשנת 1885, בסרביה. למד ב"חדר" וקיבל חינוך מסורתי. בזמן הפרעות (1903) סיכן את נפשו בהגנה עצמית. לאחר הפרעות החליט לבקש חיים חדשים ועבודה בארץ המולדת. הוא עלה לישראל בגיל 19.

2. מספר עליו חברו לארגון "השומר" ישראל שוחט: "היה שקט ומתון, דיבורו שקול, אינו קל להתלהב, אבל אחרי שחשב והחליט – אינו נסוג אחור. הרבה שתק, אך המילים המעטות שהשמיע הביעו רצון כביר ומרץ".

ישראל גלעדי ראה חשיבות רבה בשמירה ובעבודה העברית.

3. ב 1916 באסיפה השנתית של ארגון "השומר", הציע ישראל גלעדי: "יש לי מקום מסויים להתיישבות, עברנו בגליל ומצאנו שם אדמה שכבר אפשר להכינה לתבואת החורף". בקולו הרועם ובחיוכו המקסים הוסיף: "עלה נעלה!!". הצעתו הלהיבה את הנוכחים, ופרצו כולם בהורה סוערת.

4. מספרת קיילה גלעדי (אשתו): "בנסיעה הראשונה לגליל העליון, היינו עם עגלה עמוסה וילדים פעוטים בידינו. בדרך, נשבר גלגל אחד, והותקן אחר במקומו – אבל קטן יותר. כך, בשלושה גלגלים וחצי עשינו את הדרך בעליה הקשה. הכל היה עטוף בערפל, עד שהיה קשה לראות את הגבעה. קצרה רוחי מטלטולי הדרך ושאלתי את ישראל: "איפה זה? לירח אתה מוביל אותנו?" "כן..." חייך ישראל – "עלינו להיות הראשונים על הגבעה הזו, ולו אפילו על הירח... אחרינו יעלו ויבואו עוד רבים".

5. בטרם עלו לגבעת ההתיישבות התארגנו במטולה, וישראל היה שומר ועובד את הקרקעות גם יחד.

ישראל שמח על הגבעה הצנועה שניתנה לארגון להתיישב עליה. הוא ראה בזה צד מועיל ואמר: "הגבעה הזו היא נקודה אסטרטגית, נהיה כאן כמו רואים שאינם נראים. נקים במקום זה את "כפר השומר" שלנו. הוא יהיה לנו כמו קן נשרים".

6. כאשר חלה ישראל גלעדי בשפעת, שהביאה אותו למותו, אמר לנחמה שבאה לבקרו בבית החולים: "תביני, קשה לשכב כאן בשעה שניתנה לנו האפשרות ליצור. לא על ידי ממשלה זו או אחרת תבוא לנו הישועה, היא תבוא כאשר יקום העם ויעלה בהמוניו...כשהעם יידע להשתחרר מתכונותיו הגלותיות ולפנות לעבודה".

פנחס שניאורסון, מחברי "השומר" מספר בעצב: "ישראל גלעדי הציע לקרוא למקום היישוב – 'כפר בר גיורא', על שם הארגון הראשוני ממנו צמח ארגון "השומר". אך הפעם, לצערינו, לא יכולנו לכבד את הצעתו לאורך שנים: כאשר נפטר ישראל גלעדי ב 1918, – קבעו החברים לישוב את השם: 'כפר גלעדי', כי הוא גל-עד לאותו כפר (האריה) שנפל למען יישובו".

תחילה נקבר ישראל גלעדי במושבה כנרת, ואחרי שנתיים הועברו עצמותיו לכפר גלעדי.

תשבץ – ישראל גלעדי.

היכן נולד ישראל גלעדי? סרביה

היכן למד בילדותו? חדר.

בעקבות מה עלה לארץ? הפרעות.

לפי ישראל שוחט, ניתן לאפיין את ישראל גלעדי כ... שתקן.

לפי פסקה 3. באיזו קריאה הלהיב ישראל גלעדי את חבריו? עלה נעלה.

לפי פסקה 4. מה הוביל את ישראל גלעדי במעשיו? חזון.

לפי פסקה 5. היכן התארגנו אנשי ארגון "השומר" לפני התיישבותם בכפר גלעדי? מטולה.

באילו מלאכות עסק ישראל גלעדי בתקופה זו? שמירה ועבודה.

מה הכינוי שנתן ישראל גלעדי לכפר הקבע של ארגון "השומר"? קן נשרים.

לפי פסקה 6. על פי דברי ישראל גלעדי – מי יביא את הישועה? העם.

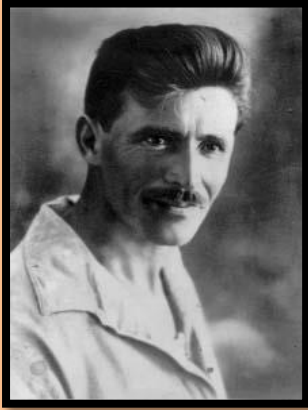
מה הוביל למותו של ישראל גלעדי? שפעת.

היכן נקבר ישראל גלעדי, בהתחלה? כנרת.

לאחר כמה זמן הועברו עצמותיו לקבורה בכפר גלעדי? שנתיים.

שאלה פתוחה: אילו ערכים מרכזיים הובילו את ישראל גלעדי בחייו?

אלכסנדר זייד – כרטיס זהות (תלמידי חט"ב):

1. נולד בסיביר. עלה לארץ ב 1904 בגיל 18.

בהגיעו ארצה, עבד אלכסנדר זייד בעבודות שונות: בתחילת דרכו עבד בנמל יפו.

2. כך סיפר על חוויותיו מהעבודה בנמל שהיו עולים שהגיעו אל הנמל והם היו נושאים אותם על כפיים, ועורכים להם נשפים. והיו גם חוויות קשות: "לפעמים, בנמל, היו הערבים לועגים ליהודים שעלו מאירופה, מתנכלים להם וקוראים להם "ולד אל מות", כלומר, בני מוות, חלשים, חסרי ערך". זייד לא יכול היה לקבל לעג זה. יום אחד, לאחר שהתנכלו להם יושבי הנמל, קרא לחבריו: "כאן זה לא רוסיה. כאן לא ילעגו לנו!! בואו נלמד אותם לקח". החלה תגרה רצינית. "חבטנו בהם באגרופים חזק כל כך, עד כי שכחנו שהמשטרה התורכית יכולה לאסור אותנו". לאחר כמה ריבים כאלו, התפרסם שם של בחורי זייד בכל הנמל, ואיש לו כינה אותם יותר: "'ולד אל מות'". אירוע זה הביא את זייד וחבריו להסיק את המסקנות הבאות: שעלינו לשמור על אחינו, על השומרים להיות מיומנים יותר במלאכתם, להכיר יותר את הערבים, שפתם ומנהגיהם וללמוד את מלאכת השמירה היטב.

3. זייד כבר בתחילת דרכו גם ביקב של ראשון לציון, שם פגש את ישראל שוחט, שלימים יהיה ממנהיגי ארגון "השומר". כאשר דיברו ביניהם על רעיונותיהם הציוניים, ועל כוונתו של שוחט להקים כוח מגן עברי אמר לו זייד: "ראית מהרהורי ליבי, איתך אני לחיים ולמוות. נתחיל – ומהיום!!"

4. מספר זייד: השמירה נשענה עלינו. לכל אחד מאיתנו היה נשק. כולנו ישנו באורווה. כאשר השומרים חזרו ממשמרת הלילה הם היו מעבירים לנו את המגפיים שלהם. כמה מתוקה היתה עבודת האדמה. יום העבודה נמשך 15 שעות לפחות, אבל לא הוגיע או עייף. פה הבראתי לגמרי. אכלתי 2 כיכרות לחם גדולות.

חבריו בארגון "השומר", סיפרו על המסירות של זייד ועל תשוקתו לעבודה החקלאית. הם סיפרו שלא אלכסנדר זייד היה משפט ידוע: "כסף זה רפש – וההפך מזה – האדם! האדם הערכי הוא העיקר".

בזמנים שידע הארגון מצוקה, אמר זייד: "אין לנו כלום, לא לשכת עבודה, לא כסף, לא מטבח ולא תקציב. מה כן יש לנו? – לב חם וידיים עובדות!!"

5. משפחת זייד היתה בין מקימי כפר גלעדי. לאחר 5 שנים, עברו להקים את ביתם באדמות "שייח אברק" שליד טבעון. במהלך השנים עסק בגילוי ממצאים ארכיאולוגיים ופיתוח זני שעורה מיוחדים.

נרצח ב 1938 ונקבר ב'גבעות זייד', ליד חלקות המשפחה.

תשבץ – אלכסנדר זייד.

- לפי פסקה 1. היכן נולד אלכסנדר זייד? סיביר.
 באיזה גיל עלה ארצה (בגימטריה)? יח.
 היכן עבד בתחילת שהותו בארץ? נמל יפו.
 למי ערכו נשפים בנמל? עולים חדשים.
 לפי פסקה 2. כיצד כינו הערבים את יהודי אירופה? ולד אל מות.
 מי היה עלול לאסור את זייד וחבריו? משטרה תורכית.
 לפי פסקה 3. היכן פגש את ישראל שוחט? ראשון לציון.
 לפי פסקה 4. היכן ישנו זייד וחבריו בין השמירות? אורווה.
 במה נהנה אלכסנדר זייד לעסוק? עבודת אדמה.
 מה העיקר לפי אלכסנדר זייד? אדם ערכי.
 לפי פסקה 5. היכן ישבה משפחת זייד לאחר התיישבותם בכפר גלעדי? שייח אברק.
 מה פיתח זייד? זני שעורה.
 מה גרם למותו? רצח.

שאלה פתוחה: אילו ערכים מרכזיים הובילו את אלכסנדר זייד בחייו?

רחל ינאית בן צבי – כרטיס זהות:

1 רחל ינאית נולדה באוקראינה בשנת 1886, בשם גולדה לישנסקי. התחנכה בחנוך מסורתי, ולמדה עברית. כבר מגיל צעיר הייתה מעורבת בפעילות ציונית. עלתה ארצה בשנת 1885. שינתה את שמה בהקשר לשמו של המלך החשמונאי – אלכסנדר ינאי. (ויש אומרים ששם זה גם הזכיר לה את שם אביה – יונה).

2. כשהגיעה רחל לארץ, נפעמה מהנופים ומהטבע שסביבה, והירבתה לטייל ברגל: „אנו נושמים אוויר צח של הרים.. כל אבן מספרת, כל חורבה מדברת... אושר מציף אותי ואני כציפור דרוור בחיק הטבע...”.

3. רחל, הצטרפה ב 1909 לארגון "השומר". מידי פעם, עלה ב"השומר" הויכוח, האם לצרף נשים לעבודת השמירה, ואם כן – באיזה אופן. רחל ינאית חשבה, שיש לאמן נשים להשתמש בנשק, על מנת שתוכלנה להשתתף בשמירה להיותות שותפות להחלטות הארגון ובכל הפעולות הנחוצות. כמו כן, היא דאגה לאימונים, להברחת כלי נשק ולהסתרתם.

ב 1916 – מדגישה רחל: "השומר צריך להיות מוכן להגנה תמידית ופעולה מיידית. יש להשיג נשק בכל הדרכים על מנת להביא תועלת לשוב. כמו כן – אין לעזוב אף יישוב בשום אופן – גם אם יאיימו בגירוש”.

כאשר כבשו הבריטים את האזור, עסקה רחל ינאית גם בגיוס חברים לגדודים העבריים וגם טיפלה בפליטים ערבים שסבלו מהקרבות.

4. רחל, שנישאה ליצחק בן צבי, מי שהיה הנשיא השני של מדינת ישראל, סיפרה על יום חתונתם: "באותו יום הקדימו יצחק ודוד להגיע. (דוד בן גוריון, שיהיה מאוחר יותר ראש הממשלה הראשון של ישראל). בבוקר נערכה ישיבה חשובה על אחדות המפלגות, אך היום, ליצחק ולי – אחדות משלנו. הבוקר בקע האור בליבנו, והחלטנו להינשא במעמד זה.

5. חברים מספרים על רחל, שלא היתה אומרת דברים לחינם - כל שאמרה והצהירה – גם ביצעה. בשנים הקשות - היא לא סתם קראה לצמצם בהוצאות, אלא שכל מי שאכל על שולחנה, ידע לספר על צניעותה, ועל המישטר הנוקשה שהנהיגה בביתה כתוצאה מהצורך לצמצם בהוצאות. גם כאשר כיהן יצחק בן צבי כנשיא המדינה, גרו השניים בצריף, ולא בבניין יוצא דופן.

6. במהלך השנים היתה שותפה בהעלאת עולים מסוריה ולבנון, הקימה 'בתי חלוצות' להכשרת נשים בחקלאות, ובמלחמת השחרור, 1948, הצטרפה לפעילות ארגון ההגנה בירושלים. בנה, עלי, נהרג במלחמה זו ליד קבוץ בית קשת.

שנים מאוחר יותר, כאשר גרה בירושלים, התעקשה על הקמת גן ירק בשכונת 'עין כרם' שבעיר. היא ראתה בכך פעולה חינוכית. ולמרות שכבר היתה כבת 60 – סיקלה בעצמה את האדמה במקום.

רחל ינאית נפטרה ב 1979, ונקברה ליד בעלה, יצחק בן צבי, בחלקת המשפחה, בהר המנוחות שבירושלים.

תשבץ – רחל ינאית בן צבי

לפי פסקה 1. היכן נולדה רחל ינאית? אוקראינה.

מה היה שמה המקורי? גולדה לישנסקי.

לפי פסקה 2. ממה נפעמה רחל ינאית? טבע/ נוף.

לפי פסקה 3. את מי רצתה רחל ינאית לצרף לשמירה? נשים.

מה דאגה רחל ינאית להסתיר? נשק.

במי טיפלה רחל ינאית? פליטים.

לפי פסקה 4. כעבור שנים, מה היה בעלה של רחל ינאית? הנשיא השני.

מה נערך בבוקר החתונה? ישיבה.

לפי פסקה 5. היכן גרו יצחק ורחל בן צבי בזמן תקופת הנשיאות? צריף.

לפי פסקה 6. לאיזה ארגון סייעה רחל ינאית במלחמת השחרור? ההגנה.

היכן נהרג בנם של רחל ינאית ויצחק בן צבי? בית קשת.

היכן עבדה רחל ינאית בהיותה בת 60? גן ירק.

היכן נקברה רחל? ירושלים.

שאלה פתוחה: אילו ערכים מרכזיים הובילו את רחל ינאית בן צבי בחייה?

חבר/ חברת ארגון "השומר" – כרטיס זהות

קראו את המידע שקיבלתם, והשלימו את פרטי הזהות של האישיות שלפניכם:

שם:

שנת לידה:

מקום הולדת:

באיזו שנה עלתה אישיות זו לארץ ובת כמה היתה:

ציינו 4 תכונות אופי מרכזיות של דמות זו:

ציינו 3 ערכים משמעותיים שהובילו דמות זו:

מה היתה השליחות המרכזית בחייה של אישיות זו:

חבר/ חברת מחזור ח'-ט' – כרטיס זהות

שם:

תאריך לידה:

מקום הולדת:

ציינו 4 תכונות אופי מרכזיות שלכם:

ציינו 3 ערכים משמעותיים בחייכם:

מה השליחות / המטרה בחייכם (היום או בעתיד):

כרטיסי הדילמות:**מהווי אנשי "השומר" – כרטיסיות לדיוני דילמה****שליחות מול משפחה:**

קיילה גלעדי מספרת: "במסחה היה לנו חדר קטן והשומרים היו מתכנסים אליו לישון על המחצלות הפרושות על הרצפה. הכלבים הקטנים אותם גידלו עבור העזרה בשמירה היו מתרוצצים בינם. אני הייתי בהריון וקרובה ללידה.

היינו נודדים בין הישובים לפי צורכי השמירה. לילה אחד, כאשר היינו בסגירה (אילניה של היום, ליד צומת גולני), העיר אותנו שומר המושבה בקול קריאה: "קום ישראל, ברל נהרג". (ברל שוויגר אחד השומרים הראשונים). אני עצמי נחליתי אז מרוב צער. מחלתי השפיעה לרעה גם על התינוק שלנו, שחלה מחלה אנושה ובאין עזרה רפואית במקום – מת כעבור ימים מספר מתחילת מחלתו.

....ושוב קיבלנו פקודה לעזוב את סגירה ולעבור ליבניאל. שם גרנו חמישה שומרים בחדר אחד ואני ביניהם. הם ישנו בימים ואני ישנתי בלילות. החדר היה אטום בלי רצפה, מלא עכברים גדולים אשר לא פחדו מפנינו. החדר הזה, הרוחש כל מיני שרצים כל כך נמאס עלי, עד אשר פעם אחת לא הבלגתי ואמרתי לישראל כי קצתי בחיי אלו. על הדברים האלה רגז עלי ישראל מאד: "איך את רשאית להתרעם אחרי שקבלת על עצמך את הנטל הזה בהכרה ברורה?!" אחר הדברים האלה, לא דיבר איתי ישראל ימים אחדים, ואני אמנם הרגשתי שהצדק איתו.

היה ידוע הדבר, שבכל פקודה נע השומר למלא את משימתו – ואשתו נודדת אחריו דומם, משלימה עם סיבלה ויודעת לכבוש את סערת רוחה. כל אשת שומר ידעה שעליה להיות מוכנה לכל, כי פעמים היו יוצאים השומרים למשימתם ולא שבו עוד.

כאשר צבי ניסנוב הכניס את בנו בברית אברהם אבינו, במהלך הארוע, באה פקודה תכופה לצאת לרחובות. לאחר זמן קצר עלה צבי עם עוד חמישה רוכבים לדרך.

"..הקשרים בין חיים ועטרה התהדקו עד שהחליטו להתחתן. ביום החתונה היתה עטרה עסוקה באפיית לחם לכל הקבוצה ובהשקיית חלקת הכרוב שבגן הירק. חיים עבד בחצר ושתל פלפלים. אחרי העבודה, יצאו שניהם לקבל את בני המשפחה, וחיים אמר לעטרה בחיך: 'גם להתחתן אין לנו זמן'."

המשמעת היתה אז כל כך חזקה על השומר, שהבית, האישה והילד – כאילו לא היו קיימים כלל בעולם.

שמירה או חקלאות:

מנדל פורטוגלי כתב לרעייתו טובה: השאלה המעסיקה אותי היא – לשמור או לעבוד. מצד אחד, אינני מוצא לנכון לעזוב את השמירה, מפני שאז כל מה שיצרנו ייפול בבת אחת. מצד שני אני נוכח שהשמירה משחיתה את האיש...הפתרון הנכון יהיה ליצור מושב של שומרים.

היו שהתנגדו להתיישבות קבע של השומרים – לטענתם השומרים צריכים לנדוד מיישוב לישוב ולתת שמירה במקום שצריך ולא להיות "בורגנים בעלי רכוש". מי שיש לו אדמות משלו – חוטא לרעיון.

משה עמיעד כותב: ..השמירה מדלדלת את הגוף ומעייפת את הנפש. העבודה החקלאית מרעננת. בדעת "השומר" לבצע רעיון, שנתגבש עוד קודם לכן בקרב השומרים – להקים כפרי השומרים – כך יענה הצורך להעסיק בעבודה את החברים אשר מטעמים שונים לא יכלו לצאת אל מאחורי לקיר. (הכוונה להגן על היישוב מאחורי החומה המקיפה אותו).

קשיי התיישבות:

קיילה גלעדי מספרת: "עבדנו בתנאים קשים יוצאים מהכלל – הגברים היו משכימים שעתיים לפני עלות השחר בשביל לצאת לחריש... והיו חוזרים בשעה מאוחרת בלילה. אמנם קיבלנו את השמירה במטולה, אבל לא היה כסף לקנות נעליים, והחברים שמרו יחפים בחורף הגשום והקר ההוא... מצבם של הרווקים היה קשה משל המשפחות, כי אחרי ליל שמירה או אחרי יום העבודה בשדה לא היו מוצאים בבית אף פעם ארוחה מבושלת.

מספר יהודה מור, מתוך הספר "שדות ראשונים" (עמ' 76): קבוצת "הרועים" (קבוצת שומרים שהתמחו אצל הבדואים בגידול צאן) חיו בעזובה רבה ובחוסר כל. אפילו בגדים לא היו להם. כאשר היה מישהו מתקרב, היה אחד לוקח את העבאיה היחידה, מתעטף בה ויוצא לקראת האורח. פעם בא לבקרו ברל כנלסון והם הכינו הצגה: כולם שוכבים, כאילו חולים, כדי שלא יצטרכו להתלבש לקראתו. כאשר למישהו היתה כבר סיגריה – לא היה לו גפרור. והעיקר – היו רעבים. באותם ימים כולנו היינו רעבים".

עבודת הנשים ומעמדן בחברה:

"...בתים רבים כבר הוקמו וסודרו, רק המכבסה טרם סודרה והנשים כובסות כמקודם מתחת לסככה הקטנה בעלת גג הפחים. כוסות במרי ובהתרגזות – כי לא קלה הכביסה תחת סככה עלובה זו, אשר הרוח תתפרץ אל תוכה מכל צד, בחורף תביא איתה את זרימת הגשם והקור, ובכל ימות השבוע תגלגל אל בין הכובסות את האבק מהחצר, ואת עשן העצים הרטובים... גם הגברים צריכים לקחת חלק בעבודות אלו, לא לשעבד אל הסיר כל ימות השנה רק את האישה. גם אנחנו רוצות להשתחרר לזמן מה מהבית – טוענות הצעירות ברגש... נשים, אומרת סוניה, האם בזה שהאישה עובדת כל היום היא עומדת ברשותה כמו הגבר? האם האישה אינה בונה את המשק יחד עם הגבר? זלדה משיבה לה: רשותנו היא המכבסה, המוסדות והנהלת הבית. השדה, הגורן והרפת הם רשות הגבר, הוא הוגה בהם מבוקר עד ערב."

עונה לה סוניה: "בכך עלינו להלחם... זוהי ראשית מלחמתנו ועל כן כה רב הסבל. כאשר האישה תשתחרר האישה תהיה לאדם. אנחנו רוצות חיים מלאים, עולם מלא ענין בשביל האישה כשם שהוא מלא ענינים לגבר."

"נשות השומרים נכספו לקחת חלק בעבודה הגדולה והקודחת אשר נעשתה לנגד עיניהן. כאשר החברה ראתה את החורשים פותחים את התלם הראשון – נתמלא ליבה תשוקה אחת – להיות גם היא בין החורשים. הנשים והצעירות שאפו לכבוש להן עמדה שווה עם הגבר. שכם אחד יצאו לעבודת השדה, ובלילות יש שהיו רצות והנשק בידן לעזרת השומרים. כאשר התייחסו לנשים כמו אל עובדות ולא יותר, גרם יחס זה לכאב ועלבון. שלוש חברות קוראות לחבריהן בארגון: איננו רואות אפשרות להמשיך את עבודתנו בצורה זו שהיתה עד עכשיו. באנו להחלטה שכבושה משותפת ואחריות משותפת, מתרחשות כשהחברים שווים לזכות ולחובה... נהיה נא חברים בכל – אל נא תהי שום אסיפה בלעדינו, אל נא יהיה סודות בפנינו. מטרתינו היא גם מטרתיכם.

פעם, לפני שהגיעו החיילים התורכים לחפש נשק בתל עדשים, טמנה פסיה אברמסון כמה רובים מתחת לחלון, ומעליהם התקינה ערוגת פרחים. כשסיימה, ומרחוק כבר נראו התורכים, אמרה בשמחה: "ישנם רגעים שגם אנחנו החברות מסוגלות לעשות משהו בעיניי קונספירציה!"

היחס לשלטון התורכי – למסור נשק או להתנגד:

בתקופת מלחמת העולם הראשונה, נחשד כל היישוב היהודי בבגידה ונדרש ממנו למסור את הנשק לשלטון התורכי. ראשי היישוב היהודי במרכז הארץ, נבהלו, והחלו למסור חלק מהנשק. הבעיה היתה – שכמה נשק שלא מסרו – התורכים חשבו שיש עוד שטרם נמסר. ארגון "השומר" החליט להסתיר את הנשק שלו, ואפילו היו מוכנים לקבל מכות או ללכת למאסר – רק כדי לא למסור את הנשק. אחד מאיכרי ראשון לציון, על מנת להציל את המושבה מצרות – כתב לשלטונות מכתב שבו הוא מלשין/ מדווה שיש ברשות מניח שוחט (מנשות ארגון "השומר") מידע לגבי מחבואי נשק. הדבר נודע למניח והיא החליטה לא לברוח – מחשש שאנשים אחרים ייפגעו במקומה. כמו כן, היא החליטה שלא לספר מיהו האיכר המלשין, כדי שאיש לא יחשוב לפגוע גם בו. בתחילת 1914 נאסרה מניח שוחט בידי התורכים

הפרט או הכלל:

מספר פיינברג: "הימים היו לאחר חג הפורים, ואני הצעיר לימים – התאהבתי בצעירה. האמת ניתנה להאמר – לא ידעתי לאיזה משני הדברים אני מסור יותר – לשמירה או לנערה. ואני אז שומר במרחביה. והנה קיבלתי מכתב מהנערה שאבוא לבלות את ימי הפסח במושבה שלה. מניתי באי סבלנות את הימים בין פורים לפסח, אך דבר אחד שכחתי – שנחוץ לי לכך רשיון (אישור) מהנהלת השמירה. שבוע ימים לפני פסח הלכתי למסחה וביקשתי חופשה לשבוע ימים. "לשם מה נחוצה לך השמירה?" שאלני אז חבר הועד. לא רציתי לגלות כי זה לא היה לפי כבודו של השומר. "לא, השעה אינה כשרה להרשות לך חופשה". אז החלטתי לספר. חשבתי שגם חבר הועד אהב גם הוא פעם בחייו, והוא יראה לליבי. אבל טעיתי בחשבוני, כי הוא הסביר לי שכל חבר צריך להיות מוכן להקריב את עינייניו הפרטיים לשם עינייני "השומר". העבודה והשמירה קודמות לכל. קשה היה לי מאד לוותר על החופשה, גם לא ידעתי איך אסביר את הדבר לנערה. ואת חטאי אני מזכיר היום – קמתי ואסע מבלי לשאול. עבור אי המשמעת הזו שילמתי קשה. כאשר חזרתי הודיעו לי שהפרתי את המשמעת. הענישו אותי בזה שהעבירו אותי מהשמירה לשנה שלמה".

היחס לשכנים הערבים:

מניה שוחט כותבת: "עמדה באופן מעשי השאלה - איך לחיות בין העם הערבי, אשר אנו קומץ קטן ביניהם? עצם השמירה נתנה פתרון – ללמוד השפה, המנהגים, המושגים, ליצור יחסי שכנים של כבוד הדדי, מבוססים על ידיעת העם הזה. הנסיון הראה – מי שידע להתחשב בשכנים ויגלה יושר לב במשא ומתן איתם – יצליח ליצור אווירה של יחסים טובים ובטחון בסביבה. תגובתינו כלפי המנהג הערבי - נקמת דם – התפתח בין החברים כשרון מיוחד לא להתרגש יותר מידי בזמן המאבק ולנסות להגן בלי להרוג – כי אם שומר יהרוג ערבי – הוא יסכן את כל המושבה עליה הוא שומר".

ישראל שוחט כתב: "ידענו שהערבים יהיו שכנינו ונצטרך להיות איתם ובמידת מה להתאים את חיינו אליהם. השומרים ביקרו גם אצל אפנדים ושייחים, וגם ב"מדאפיה" – חדר הכנסת האורחים של הכפר, על מנת להיפגש עם הפלחים והפועלים הפשוטים. גם אנשי "השומר" עצמם הקימו בכל מקום מרכזי של הארגון מעין "מדאפיה" - על מנת שכל עובר אורח, רגלי או רוכב, עשיר או עני, פועל או פלח – ייתקבל שם בסבר פנים יפות, כמקובל ביישוב הערבי".

מספר יוסף חריט: "כדי לרכוש את תורת המרעה מהמקור הראשון, התקשרו חברי "השומר" עם שבט התורכמנים, שבט שחי בהרים ומגדל עדרי צאן. שלושה מחברינו הלכו לחיות עימם, לבשו בגדי בדואים ורעו את הצאן יחד עם נערי השבט. העבודה היתה קשה, ארוחת הורעה היתה דלה ואף נפלנו במחלות. על אף כל זאת, רכשו החברים את הניסיון הדרוש ויכולנו לקבל את המרעה על אחריותנו".

שמירה עברית או שמירה ערבית במושבות:

אנשי "השומר", הצליחו לבסס את שמירתם בישובים רבים. פעילותם לא איפשרה את שיתוף הפעולה ההרסני בין שומר המושבה הערבי לבין שבטי השודדים. כתוצאה משמירתם הנחושה, הצליחו חברי "השומר" ליצור כח הרתעה כלפי הערבים, והושם קץ להפקרות, למעשי השוד ולתקיפות של פורעים כלפי אנשי המושבות ושיירות המסחר שעברו בין ישובי הארץ. במושבות אחדות קמה התנגדות לאנשי "השומר": השמירה העברית היתה יקרה מהשמירה הערבית. כמו כן, השומרים העבריים התנהלו בקשיחות מול השומרים הערבי – ודבר זה עלול היה לסכן את המושבה כולה. בנוסף – היו אנשי "השומר", בני העליה השנייה, חדורי רעיונות סוציאליסטים – שיתוף ושיוויון – דבר שהוביל לחיכוך רב עם האיכרים במושבות, שנתפסו כבורגנים בעלי אחוזות. מעבר לכך – טענו כלפי אנשי "השומר" שהם קבוצה קטנה, סגורה ומתנשאת, שלא היתה מוכנה לקבל מרות מאיש, מלבד ממנהיגיה.

ארגון מצומצם או רחב:

מלחמת העולם הראשונה החמירה את מצבו של ארגון "השומר" – רבים מחברי הנהגת הארגון גורשו מהארץ, ואת הנשארים רדפו על מנת להכניסם לכלא, לענותם ולקחת מהם את נישקם. אחרי המלחמה החל הארגון לשקם את שורותיו, וקלט חברים חדשים, חלק מבני העליה השלישית, חלק מבוגרי הגימנסיה הרצליה ועוד מועמדים צעירים שנקראו ג'חשים (ג'חש – עייר, בן החמור, בשפה הערבית). אך המיזוג לא עלה יפה – הוותיקים הנשיכו לדגול בתפיסה ייחודית, שמשמעה – כי את הגנת היישוב להשתית על מסדר שומרים מצומצם. חלק מהחברים החדשים יותר, ובראשם אליהו גולומב – טענו שהארגון צריך להיות רחב יותר, עממי – וישאב את כוחו ממוסדות היישוב. בקו זה תמכו גם בן גוריון ויצחק טבנקין. הויכוח הזה הגיע לשיאו במועצה המורחבת של היישוב בשנת 1920. חילוקי הדעות לא נפתרו – עד כדי כך, שישראל שוחט החליט שהגיע העת לפרק את ארגון "השומר" ולהעביר את האחריות לבטחון היישוב לגוף הפוליטי המרכזי של היישוב – אחדות העבודה.

נקמת דם – כן או לא:

ב 13.2.1911 נסעו שני השומרים - צבי נדב ויחזקאל ניסנוב למרחביה בעגלה – להביא למושבה נשק. שודדים ארבו להם, והחלו להמטיר אש על העגלה. צבי נהג בפרידות והאיץ בהן, ואילו ניסנוב עמד מאחוריו וירה במתנקשים. לאחר שהצליח לפגוע באחד הפורים, צלף השני ביחזקאל ניסנוב – והרגו. בגופו מנע את שדידת העגלה, הפרידות והנשק. כאשר ראתה אימו של ניסנוב את בנה המת, אמרה לחבריו בארגון "השומר": "אל לכם לבכות – אך השתדלו להרוג את הרוצחים. אני דורשת מכם לנקום את דמו של בני שנפל על קדושת ארץ ישראל". בקשתה נבעה מהמנהגים שהיו נהוגים בקרב עולי הקוואקז – משם הגיעו יחזקאל ניסנוב ובני משפחתו. חברי "השומר" דנו בבקשת האם בועידה מיוחדת, והוחלט שלא להיגרר למעשי נקם – אחרת זה יתגלגל לכדור שלג שאי אפשר יהיה לעצור. "עלינו לפי ערכים אנושיים. איש לא יעשה דין לעצמו".